

Dan Claudiu DĂNIȘOR

Despre impasul sistemului constituțional românesc

Când, cu ceva timp în urmă, mi s-a propus să contribui la o analiză a Raportului Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România, subintitulat „Pentru consolidarea statului de drept”, nu am ezitat deloc, căci raportul mă surprinsese profund prin lipsa lui de consistență. Apoi am început să ezit, din două motive. Primul ținea de o strategie mediatică: a-l comenta însemna a-i conferi o importanță mai mare decât are în realitate, căci, din punctul de vedere al analizei tehnice de drept constituțional, raportul nu spune mai nimic. Cel de al doilea ținea de persona mea: nu mă hotărâam care aspect al regimului constituțional abordat de raport să îl analizez. În final m-am hotărât să nu analizez propriu-zis Raportul, ci atitudinea care stă la baza lui, adică presupuziția că atunci când un sistem social nu funcționează, de vină este legea care reglementează funcționarea sistemului și că deci aceasta trebuie schimbată. Atitudinea aceasta a creat în România un fel de sport normativ: toată lumea cere schimbarea legilor în fiecare zi, iar cei abilitați să normeze o fac cu o rapiditate și cu o lipsă de coerență uimitoare, de parcă ar schimba nu osatura sistemului social, ci șosetele murdare. Legile nu par niciodată să fie destule și, în orice caz, nu par bune decât până sunt puse în vigoare. Din cauza acestei inflații normative am ajuns să nu mai înțelegem nimic din sistemul juridic, iar previzibilitatea legilor, atât de dragă Curții Europene a Drepturilor Omului, a devenit un deziderat imposibil de atins în România, căci nimeni nu mai știe ce așteaptă legiuitorii să facem noi, subiecții de drept, cei pentru care legea dispune. Încălcarea legii, chiar de către organele statului, care nu mai știu ce legi aplică – atât de mare și de neclar le este noianul – a devenit un fapt atât de obișnuit încât nimeni nu se mai miră. Poate doar Curtea de la Strasbourg, care ne condamnă pentru schimbarea prea deasă a legilor sau pentru inconsistența lor.

În toată această frenezie normativă, Constituția părea stabilă. S-a motivat odată că trebuie schimbată pentru că altfel nu putem intra în Europa. Nu cred că era necesară o revizuire pentru asta. Și nici nu e locul să comentez această revizuire. Are, cu siguranță, părți bune și părți mai puțin reușite. Temele ei sunt unele care au tins să accentueze normativ caracterul liberal al statului român, cum am remarcat cu alte ocazii¹. Acum, la cinci ani de la această primă revizuire, se spune, de către o comisie

¹ D.C. Dănișor, L'utopie constitutionnalisée: commentaires en marge de la révision de l'art. 1 alin. (3) de la Constitution roumaine, în *Utopies: Entre droit et politique. Etudes en hommage à Claude Courvoisier*, Textes rassemblés par Patrick Charlot, Editions Universitaires de Dijon, 2005, p. 271-292; D.C. Dănișor, Despre consecințele constituționalizării tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din 1989, în *Revista de Drept Public* nr. 1/2007, p. 11.

prezidențială, că ar trebui revizuită încă o dată. Motivul ar fi funcționarea defectuoasă a sistemului. Coabitarea între un guvern bazat pe un partid și un președinte sprijinit de un alt partid îi face pe români să creadă că sistemul chiar nu funcționează. Dar oare Constituția să fie de vină? Și soluția să fie modificarea ei? La aceste două întrebări aș vrea să răspund în cele ce urmează.

Eu cred, și voi afirma aceasta de la început, că de fapt cauzele lipsei de funcționalitate a sistemului constituțional nu sunt situate la nivelul sistemului normativ, ci la nivelul impulsului politic și social care alimentează acest sistem. Sistemul normativ este ca un aparat electric: foarte frumos organizat pentru a funcționa, dar care dacă nu este alimentat sau dacă sursa de alimentare nu este apropiată, nu va funcționa sau se va defecta. Dacă alimentez un astfel de aparat, construit pentru a funcționa la tensiune de 220 de volți, la 380, atunci se arde. Soluția ar fi, în modelul de logică al Comisiei prezidențiale, să cumpărăm un aparat mai performant. Eu cred că ar trebui schimbată sursa de alimentare. Iar această sursă trebuie identificată în primul rând la nivelul sistemului de partide.

Ceea ce frapează chiar de la prima vedere în cazul sistemului românesc de partide este lipsa temelor de dezbatere. Toate par să fie conjuncturale, iar soluțiile propuse pompieristice. Cauza nu trebuie căutată în doveditul gust al românilor pentru scandaluri inconsistente și discuții televizate, care îmi aduc aminte de conversațiile purtate de femeile satului copilăriei mele pe buza șanțului, cu predilecție despre strigoi, chiar în pragul serii, ci în lipsa de ideologie a partidelor și în lipsa clivajelor sociale fundamentale care ar trebui să structureze sistemul de partide pentru a putea polariza electoratul.

Apetitul pentru dezideologizarea partidelor este istoric explicabil. În 1989, electoratul nu era deloc pregătit pentru alte ideologii decât cea promovată de fostul partid comunist român ca marxistă și care, de fapt, nu avea nicio legătură cu Marx. Domnul Ion Iliescu și grupul pe care îl coordona au înțeles imediat acest lucru. Consecința era logică: structura teritorială era mai importantă decât ideologia, în condițiile în care electoratul nu avea nici pregătirea, nici apetitul pentru a o înțelege pe aceasta din urmă. Astfel a luat naștere o structură revoluționară care urma structura statului și a partidului comunist. Aceasta se va transforma apoi în partidul care va domina România ani buni și decisivi pentru noua și ezitantă democrație românească. După construirea structurilor F.S.N.-ului ca structuri teritoriale ale puterii publice și pe criteriul locului de muncă, prin Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989, a fost interzis celorlalte partide să mai utilizeze acest ultim tip de încadrare. Aceste partide au încercat să reînnoade tradiția partidelor românești antebelice, dar au constatat că dezbateră ideologică nu ajunge la electorat, că acesta este opac. Cum nu aveau structuri comparabile cu ale F.S.N., a trebuit să se alieze toate pentru a reuși să câștige alegerile. Aceasta a dus la o atenuare a diferențelor ideologice dintre ele și la o guvernare de largă coaliție, care a fost percepută de populație ca un șir lung de ezitări negociate. Ideologia fusese astfel condamnată. Momentul structurării unui sistem de partide fusese ratat datorită conjuncturii care punea forma deasupra conținutului, pe motivul eficienței electorale. Ne-am trezit astfel cu un sistem de partide care imită clivajele² occidentale și împrumută denumirile de acolo, dar care nu are suportul

² Prin *clivaj* se înțelege un conflict care reprezintă fractură socială profundă, distinctă de conflictele conjuncturale legate de un eveniment, un conflict structural, care se institu-

social necesar, căci acele clivaje nu au niciun sens în România. Un astfel de sistem de partide nu are cum să dezbată nimic consistent, pentru că nu găsește acele teme românești care ar putea polariza electoratul, iar acesta nu înțelege miza temelor împrumutate din Occident și care nu au sens la noi.

Sistemul occidental de partide este structurat în jurul a patru falii sociale fundamentale, care au dus la o polarizare a opiniilor atât de consistentă și de radicală încât aceste opinii s-au transformat în ideologii, iar confruntarea dintre ele s-a permanentizat. Aceste falii sunt rodul unor revoluții sociale succesive care au zguduit fundamentele societății. Este vorba de patru clivaje: proletari/posedanți, stat/biserică, urban/rural și centru/periferie. Ideologiile partidelor occidentale, ca și denumirile lor, împrumutate de regulă și la noi, urmează o logică a situației de o parte sau de alta a acestor clivaje. În cazul partidelor românești, nu există o clarificare a poziției lor pe aceste clivaje, ele tinzând să se situeze la centru, adică nici de o parte, nici de alta, ceea ce creează o ambiguitate care derutează electoratul și uniformizează oferta electorală. Centrul nu există în mod normal decât ca un compromis conjunctural, de regulă pentru a construi o alianță în vederea guvernării, când nu poate exista o majoritate ideologic coerentă. De regulă, partidele trebuie să se decidă de ce parte a clivajului se situează. La noi acest centru s-a permanentizat datorită lipsei de orientare ideologică a partidelor și datorită necesității, impusă opoziției, de a alia toate partidele pentru a putea învinge partidul dominant. Lipsa ideologiei are inițial, cum am văzut, o explicație conjuncturală, dar motivul pentru care nu s-a reușit ideologizarea partidelor timp de aproape 20 de ani este mai profund. El ține de lipsa de funcționalitate a clivajelor occidentale în România. Ne vom apleca puțin asupra acestei probleme.

Primul clivaj este între proletari, adică cei care își câștigă mijloacele de existență din vânzarea forței lor de muncă și posesorii mijloacelor de producție. Partidele care se situează de partea proletarilor sunt inițial denumite socialiste, iar cele care sunt situate de partea posesanților sunt calificate generic la început ca liberale. Apariția socialismului care neagă fundamentele democrațiilor de tip occidental și a partidelor care îl adoptă ca ideologie, calificate drept comuniste, despre care s-a spus cu îndreptățire că nu se mai situează la stânga, ci la Est, face ca partidele socialiste care rămân fidele valorilor democrației liberale să se declare social-democrate. La noi există în mod clar partide care se declară astfel. Situația de partea posesanților este posibilă într-o democrație, într-o societate care depinde deci de votul universal, doar dacă există o clasă care deține nu doar mijloacele de producție, ci și conștiința că trebuie să acționeze spre binele public și care este capabilă să creeze unei părți consistente a opiniei publice atașamentul față de ideea că oamenii bogați fac averi nu doar pentru binele lor, ci și pentru binele celor care muncesc pentru ei. La noi au existat astfel de partide încă de la Revoluție. Dar clivajul care alimentează această polarizare fundamentală a partidelor occidentale nu putea fi funcțional în România post-comu-

ționalizează, se *solidifică*. A se vedea Seiler, D.-L., *Partis et familles politiques*, P.U.F., Paris, 1980; Seiler, D.-L., *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 2000; Seiler, D.-L., *L'Actualité de l'approche des partis politiques en terme de clivages socio-politiques*, în *Les partis politiques. Quelles perspectives?*, sous la direction de Dominique Andolfatto, Fabienne Greffet, Laurent Olivier, L'Harmattan, Paris, 2001.

nistă și nu este funcțional nici astăzi. Astfel, în 1989 eram în mod cert toți proletari. Iar cei care au venit din străinătate, unde plecaseră forțați de venirea comunismului, nu au avut nicio șansă de a câștiga un electorat care nu putea înțelege averea decât ca pe un furt. Cred că toată lumea își mai amintește reproșul fundamental care le era făcut: nu mâncaseră, ca noi, salam cu soia! Nu putea fi vorba de partide de dreapta într-un asemenea climat social.

La aproape 20 de ani de la Revoluție acest clivaj nu este încă funcțional, deși o clasă posedantă incipientă există. În primul rând nefuncționalitatea vine din cultivarea mentalității că averile mari nu pot fi făcute decât prin furt și că orice tip de conducere a celor bogați este o «oligarhie». Oligarhii, mogulii, baronii... sunt ținta permanentă a autoprocamațiilor salvatori ai națiunii și ai presei care îi urmează orbită de nivelul audienței pe termen scurt. Partidele de dreapta trebuie să facă astfel un pilotaj periculos printre temele proletare, iar dezbaterea care ar trebui făcută cu privire la rolul clasei posedante în societate nu există de teama recurentă a acuzațiilor de instaurare a «oligarhiei». Discursul de extremă stângă a devenit în aceste condiții atât de firesc în România încât nu mai miră pe nimeni. Astfel, liderul unui partid care se declară de dreapta vorbește nonșalant, în calitate de Prim-ministru, de impozitarea veniturilor de peste 9.000 de lei cu 90%. Un astfel de discurs ar șoca până și pe cel mai înverșunat comunist occidental. La noi pare firesc.

În al doilea rând, lipsa de funcționare a clivajului vine din cultivarea ideii că partidele care ar trebui să se poziționeze pe acest clivaj sunt toate oligarhice și a concluziei, logic necesară în conjunctura psihologică dată, că toate sunt «rele». Ce ar trebui făcut? În această logică trunchiată, ar trebui ca rolul partidelor în democrație să scadă. De altfel, aceasta este logica subsecventă discursului Președintelui României și a Comisiei pe care domnia sa a înființat-o și al cărei raport constituie pretextul acestui eseu. Pași importanți în structurarea sistemului electoral, dovediți deja nefundamentați cum se cuvine, au fost făcuți chiar de guvernul liberal, care era chiar ținta primă a propagandei anti-oligarhice, pornind de la această logică a democrației care se teme de partide, deși nimeni nu a putut până acum să o gândească în lipsa acestora.

Un sistem de partide structurat pe primul clivaj nu pare deci posibil în România, cel puțin atâta vreme cât clasa posedantă este privită ca o adunătură de hoți care, așa cum se exprima o persoană care a ajuns în turul al doilea al alegerilor prezidențiale, ar trebui executați pe stadion. Avem așadar, la nivelul denumirilor și al declarațiilor, partide care ideologic s-ar situa pe poziția proletarilor și partide care s-ar situa pe poziția posedanților mijloacelor de producție, dar nu am reușit să construim mentalitatea necesară existenței acestor ultime partide. Educația lipsește. De vină sunt sistemul învățământului public, care mimează studierea economiei politice sau a politicii economice, ca și a filosofiei, nemaivorbind de drept, care lipsește cu totul din programa educației obligatorii, și partidele însele, care nu sunt capabile să facă o astfel de educare a electoratului, deși aceasta ar trebui să fie una dintre funcțiile lor fundamentale. Impulsul primit de sistemul constituțional dinspre acest prim mod de structurare a sistemului politic este deci nefuncțional. De vină nu este însă Constituția, ci educația.

Cel de **al doilea clivaj** occidental, care structurează acolo sistemul de partide, asigură polarizarea electoratului și dă astfel un impuls consistent sistemului constituțional, este cel între Stat și Biserică. Nu este vorba, cum cred unii, că unele partide sunt creștine și altele nu. Este vorba de admiterea rolului politic al Bisericii sau de negarea acestuia. Partidele creștin-democrate tind să admită că Biserica are un rol politic, în timp ce cele laice consideră că Biserica trebuie separată de politică, că aceasta trebuie să se ocupe de salvarea sufletelor, de problemele lumesti ocupându-se Statul. Partidele laice nu sunt anticreștine, ci doar se opun rolului politic pe care clerul l-a jucat atât de decisiv o bună bucată de timp în Europa occidentală. Și aici partidele românești au intrat într-un joc mimetic inconsistent. Partidele au început să se declare creștin democrate. Dar clivajul care să susțină această pretinsă polarizare nu există în România. Biserica nu avut la noi niciodată un rol politic suprastatal, precum Biserica catolică în Occident. Nu există, de aceea, nici un curent clerical, nici unul anticlerical. La noi Biserica este privită de cei mai mulți oameni ca un fel de instituție publică a națiunii, chiar dacă nu a statului. Când se sondează încrederea oamenilor în instituții, Biserica este la un loc cu Parlamentul, Guvernul sau instanțele. Și asta nu pare să mire pe nimeni. Pe de altă parte, când religia este studiată obligatoriu în școli, invocarea laicității statului și a învățământului public este atât de inconsistentă încât practic frizează ridicolul, deși aceeași temă, chiar mai puțin pregnantă în fapt, a stârnit în Franța dezbateri interminabile și lupte «la baionetă». În acest context, ce ar putea veni dinspre sistemul de partide structurat pe acest clivaj către sistemul constituțional? Evident, nimic. Partidul Național Țărănesc – Creștin Democrat nu a reușit să stârnească pe nimeni pe tema rolului Bisericii sau al religiei în viața publică. Este, cred, unul dintre motivele eșecului său. El s-a situat pe două clivaje nefuncționale, căci opoziția urban/rural nu este nici ea funcțională în România. Efortul unor intelectuali de a începe o dezbatere situată pe această temă fundamentală a lăsat publicul rece. Reacțiile, situate în acest context, au devenit chiar puțin ridicole, căci unii politicieni au început să afirme, pentru a se revendica de la un filon creștin-democrat, că vor intra cu crucea înainte în Europa.

Cel de **al treilea clivaj** este între cultura urbană, progresistă și cea rurală, tradiționalistă. În România această polarizare a funcționat până la al Doilea Război Mondial. Era logic atunci să avem un partid țărănesc. Apoi satul a fost distrus, fără ca societatea să fie capabilă să dezvolte o autentică cultură urbană. Industrializarea forțată practică de comuniști a dus la depopularea satelor. Orașele au crescut brusc, într-un mod haotic și fără a oferi oamenilor condiții cu adevărat «urbane» de trai sau de cultură. Revoluția ne-a găsit în situația de a nu mai avea țărănime, ci muncitori care locuiesc la sate. Nici orașeni nu aveam, ci țărani smulși din sat și cazați la bloc; un bloc care semăna cu un lagăr. Astăzi una dintre jignirile cele mai profund resimțite de români este aceea de a fi făcut «țăran». Uneori o întrece cea de a fi făcut «filozof», aceea pe care o clamau în fond muncitorii bucureșteni în 1990 când scandau «noi muncim, nu gândim!». Partidele nu aveau și, din păcate, nu au nici acum cum să polarizeze electoratul pe tema opțiunii între viața tradițională și cea urbană. Nu există nici de o parte, nici de alta o comunitate bazată pe valori clar definite. În aceste condiții, Partidul Țărănesc a rămas fără temă de dezbatere, iar partidul social democrat a fost atacat cu spor prin acuzații, concepute ca jignitoare, că se

bazează pe România rurală, înapoiată adică. Exact cum spuneam: este jignitor în România atât să fii țăran, cât și să te sprijini pe țărani. Încă o dată sistemul de polarizare atât de bine structurat în Occident rămâne la noi vid de orice înțeles. Denumirile partidelor bazate pe această opoziție între sat și oraș sunt fără înțeles pentru electorat.

În fine, **al patrulea clivaj** occidental, care ar trebui să funcționeze și la noi, este cel între centru și periferie. Această temă fundamentală polarizează partidele și electoratul occidental în ceea ce privește tipul de evoluțiune verticală a puterii între centru și comunitățile locale. Dezbateră trebuie să ducă la alegerea între statul unitar – centralizat, deconcentrat, descentralizat sau regionalizat – și statul federal. În România acest clivaj este pervertit de fiecare dată în opoziția dintre majoritatea etnică română și minoritatea maghiară concentrată într-o parte a teritoriului. Orice dezbateră despre autonomia locală îi face pe români să se gândească la secesiunea teritoriilor în care există o majoritate sau o populație maghiară consistentă. Descentralizarea administrativă este astfel inexistentă după 20 de ani. Toate partidele românești sunt centraliste. Sistemul normativ are el însuși o teamă aproape patologică de federalism sau de regionalizare³. Astfel, statul unitar nu poate face obiectul unei revizuirii, unitățile teritoriale sunt declarate de Constituție ca fiind «administrative», iar din enumerarea lor constituțională lipsesc regiunile. Nu avem ce dezbate, căci nu putem decât să intrăm în tehnicismul mijloacelor de descentralizare administrativă. Partidele își umflă mușchii centraliști și autoritariști la fiecare proces electoral, pentru a-i câștiga, de fapt, pe naționaliști. Construirea unui sistem de partide polarizat pe această temă este practic imposibilă. Legea partidelor însăși interzice practic regionalizarea reprezentării politice, încalcând principiul egalității, indiferent de ce crede Curtea Constituțională⁴, căci încalcă frontierele simbolice care sunt percepute subiectiv ca departajând cel mai accentuat etnia maghiară de cea română⁵, adică teritoriul dominat de maghiari în Transilvania, prin faptul că nu permite înregistrarea partidelor decât dacă au cel puțin 25.000 de membri, din cel puțin 18 județe ale țării, cel puțin 700 în fiecare județ, condiție de neîndeplinit pentru maghiari și de altfel pentru orice partid regional.

Vedem că niciunul dintre clivajele care structurează sistemele occidentale de partide nu este funcțional în România. Pentru ca sistemul constituțional să funcționeze corect, trebuie ca aceste polarizări fundamentale ale societății să fie făcute să funcționeze sau trebuie găsite alte teme fundamentale capabile să dea naștere unei polarizări instituționale a electoratului în jurul partidelor politice. Altfel, putem să

³ Despre posibilele consecințe ale atașamentului excesiv față de statul național unitar, a se vedea *D.C. Dănișor*, *La Roumanie entre l'Etat national et les droits collectifs des minorités nationales*, în *Continuité et transformations de la nation*, sous la direction de *P. Charlot*, *P. Guenancia et J.-P. Sylvestre*, Editions Universitaires de Dijon, 2009, p. 99-109.

⁴ Decizia nr. 35/1996 (M. Of. nr. 75 din 11 aprilie 1996) și Decizia nr. 147/1998 (M. Of. nr. 85 din 1 martie 1999). *D.C. Dănișor*, *Constituția României comentată. Titlul I – Principii generale*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 276-277.

⁵ Asupra noțiunii de etnie, a se vedea *D.C. Dănișor*, *Drept constituțional și instituții politice*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 294-296. Asupra noțiunii de origine etnică, *D.C. Dănișor*, *Constituția României comentată. Titlul I – Principii generale*, op. cit., p. 176-178. Asupra noțiunii de identitate etnică, *idem*, p. 225-228.

construim orice sistem constituțional la nivel normativ. El nu va avea nicio influență asupra funcționării reale a sistemului.

Neîncrederea în partide este speculată pentru a acredita ideea că democrația ar trebui să se sprijine direct pe cetățean, că ar trebui să fie referendară. Numai că electoratul nu poate realiza intensitatea necesară unei reale participări nici măcar la alegerea reprezentanților. Când ar fi vorba de decizii tehnice amănunțite, lipsa educației politice și juridice și lipsa apetitului participativ ar face ca cel care poate declanșa procedura deciziei populare să domine sistemul. Democrația fără structuri intermediare ar fi rapid convertită în dictatură a celor care pot manipula referendumul.

O altă cauză a funcționării defectuoase a sistemului constituțional este neînțelegerea mecanismelor fundamentale ale democrației, atât de către partide, cât și de către electorat. Democrația este o societate a conflictului, a dialogului, a negocierii. Noi părem însă să căutăm la nivelul mentalului colectiv unitatea, consensul, iar la nivelul structurilor politice ale societății civile, eliminarea adversarului. În România, vrem să construim democrația fără a înțelege ce este și fără a face niciun efort de a explica mecanismele democratice celor care ar trebui să fie motorul ei: cetățenii, nici măcar la un nivel elementar. Problema esențială este și de această dată educația. Trebuie mai întâi de toate să facem oamenii să înțeleagă până unde poate merge conflictul într-o democrație și până unde putem împinge pretenția consensului. Deocamdată am avut parte mai întâi de o exacerbare a valorii consensului național și apoi de o exacerbare a conflictului permanent, care ne-au făcut să gândim că democrația este ba o unitate de monolit în jurul unui partid, a statului și a unui conducător, care impun ordinea, ba o societate haotică, lipsită de coerență, aproape fără reguli obligatorii, ceea ce ne-a condus finalmente la aceeași exacerbare a necesității de unitate și de autoritate. Contra realității unei democrații șchioape și haotice, am început să construim ideea unei democrații autoritare, care ar face ordine, în așa măsură încât o bună parte din noi a răspuns cu nonșalanță că ar prefera dictatura militară unui regim democratic liberal.

Răspunsul decidenților politici, în frunte cu Președintele, este că structurile intermediare, mai ales partidele sunt o sursă de conflict, așa că rolul lor trebuie redus. De fapt, aceste structuri intermediare sunt de esența democrației, iar conflictul promovat de ele este motorul oricărei societăți liberale. Nu există democrație fără societate civilă, iar aceasta nu există decât dacă este structurată pluralist și dacă aceste structuri, care se constituie în centre de influență și de impuls social diverse, sunt independente față de stat și unele față de altele.

Pe de altă parte, se încetățenește ideea că orice confruntare între instituțiile statului sau între stat și comunitățile teritoriale este de asemenea o sursă de conflict excesiv și distructiv pentru ordinea statului democratic. Sunt atacate astfel două principii fundamentale ale oricărei democrații liberale, separația puterilor și autonomia comunităților locale față de puterea centrală. Ambele presupun că autoritățile statului intră în dispută, se controlează și se limitează reciproc în scopul garantării libertăților individuale. Astfel, dacă Guvernul sau Parlamentul se opun Președintelui sau invers, conflictul este perceput și descris de mediile de informare ca o disfuncție a democrației, când de fapt aceste raporturi de conflict instituțional și de control reciproc sunt esența separației puterilor și deci a democrației. Dacă avem două camere parla-

mentare se susține că ele vor intra în conflict sau că îngreunează legiferarea. De fapt, această separație intrafuncțională a exercițiului funcțiilor statului este făcută tocmai pentru a tempera excesele normative ale statului și deci pentru a garanta persoanelor încrederea legitimă în continuitatea acțiunii statale și previzibilitatea schimbărilor normative. Probabil că unii au uitat că primul nostru senat se chema „Corp ponderatoriu” sau „Adunare ponderatrice”, având rolul de a pondera excesele normative ale Adunării electivă, deci mai doritoare a folosi legiferarea ca pe un spectacol politic.

Autonomia comunităților locale este o garanție a faptului că puterea nu se centralizează excesiv și se desprinde de sursa ei și de asemenea, că statul respectă diferențele culturale care constituie fundamentul coeziunii comunitare. Existența autonomiei locale este esențială pentru garantarea drepturilor omului. Ea nu reprezintă un pericol, cum se tinde a se acredita la noi de teama, inutilă după intrarea în structurile euro-atlantice, privind secesiunea teritoriilor în care trăiesc maghiarii. Este uimitor cum, la 20 de ani de la Revoluție și într-o Românie intrată în Europa, se mai poate vorbi de unitatea poporului în termeni cvasi-fasciști, afirmându-se că unitatea statului se bazează pe unitatea, desigur etnică, a poporului român, când de fapt această unitate înseamnă că nu pot fi construite regimuri juridice diferențiate în raport de criteriile de constituire a grupurilor primare de identificare, printre care și etnia. De frica patologică a pierderii teritoriilor istoric disputate cu maghiarii am ajuns să transformăm indivizibilitatea juridică a poporului în unitate etnică a acestuia. Din aceeași cauză refuzăm să discutăm serios orice problemă a descentralizării ca autonomie locală. Tendința centralistă a ajuns în aceste condiții atât de mare încât unii bucureșteni, nativi sau nu, par să creadă că au două creiere.

O a treia cauză a funcționării defectuoase a sistemului constituțional este impulsul de a atribui capacitatea de a soluționa problemele unei/unor persoane, în loc să construim un răspuns structural. Istoric vorbind, avem nostalgia despotului luminat. De aceea, deși Președintele României nu are un rol decisiv în politica internă conform Constituției, toată lumea așteaptă de la el să facă totul, să conducă totul. Mai tragic este când și Președintele începe să creadă că are dreptul să facă acest lucru. Același lucru se întâmplă însă cu toate instituțiile: par legate de soarta unor oameni. Răspunsul trebuie să fie însă structural. Un om nu poate schimba de unul singur, indiferent câte puteri îi dai, un sistem social sau politic. Trebuie organizat în așa fel exercițiul puterii încât să fie eficient, fără a fi opriment. La noi, eficiența tinde să devină mai importantă decât oamenii dirijați de sistem. Eficiența urmăririi penale pare mai importantă decât dreptul la apărare al inculpatului sau decât legalitatea obținerii mijloacelor de probă, eficiența legiferării pare mai importantă decât securitatea juridică a persoanelor, eficiența statului, mai importantă decât drepturile administrațiilor etc.

Deficiențele sistemului sunt de asemenea imputate persoanelor, nu sistemului. Judecătorii sunt de vină pentru că nu funcționează Justiția, parlamentarii, că nu funcționează Parlamentul, clasa politică este făcută responsabilă pentru lipsa de funcționare a sistemului partidelor politice etc. Răspunsul pare să fie de fiecare dată că ne trebuie alți oameni, de parcă am putea să aducem oameni veniți de pe Marte. Trebuie înțeles că suntem așa cum suntem și să construim un sistem care să ni se potrivească.

Importul modelelor normative, cum am văzut și în cazul partidelor, nu poate funcționa. Așa că, dacă vrem o Constituție funcțională, trebuie să încetăm să mai copiem opere constituționale străine.

Suntem însă capabili în acest moment să facem o asemenea operă de reconstruire originală a sistemului constituțional, ținând cont de specificul nostru ca oameni și ca popor? Nu cred, iar analiza cauzelor nefuncționării corecte a sistemului făcută mai sus, chiar dacă succintă, mă îndreptățește la această concluzie. Dacă ne vom lua după comisii ca cea care a prezentat raportul care m-a provocat să scriu aceste rânduri, atunci vom schimba Constituția pentru a da satisfacție unor interese conjuncturale. Mai întâi trebuie să facem puțină educație, să ne structurăm temele de dezbatere, sistemul de partide și toată societatea civilă în raport de acestea, să creăm o școală juridică serioasă în domeniul dreptului constituțional și apoi să îndrăznim o construcție normativă proprie. Deocamdată stabilitatea sistemului normativ constituțional este mai benefică decât orice inovație ar putea produce mediul social și politic actual. Să aplicăm cât mai corect Constituția pe care o avem. Vom avea vreme pentru inovații, atunci când pilonii democrației se vor fi consolidat.